

ПРИЧА „ДНЕВНИКА”

Пут у Нови Сад

Михајло Пантић

Једном сам се враћао из Новог Сада. Мислећи на неку сасвим десету ствар, вероватано о томе шта сам пропустио да кажем на књижевној вечери на којој сам управо био, ушао сам у погрешан аутобус. После извесног времена, када сам установио да пролазим кроз непознати предео, питао сам, сулудо, младу жену која је седела на седишту поред мене: – Извините, где иде овај аутобус?

Погледала ме као да нисам нормалан и, заиста, постоји милион инвентивних начина удварања. Отишао сам до возача који ми је при поласку поништио карту: – Ко ти је крив, што ниси гледао – рекао ми је, као да и он није био тај који је морао да гледа. (Или Харон превезе сваког ко му се понуди, претходно, можда и грешком, плативши обол, немам појма!) Одбио је да заустави аутобус на моју молбу да сиђем: – Пријатељу – додао је нешто мекшим гласом – овде нема стајалишта. А немаш појма колике су казне за заустављање ван прописаног места. Још би ми то требало да ме милиција усред ноћи пресреће и задржава.

Поновно сам молбу, мислећи да, ако је ипак ушлиши, стопирам некога ко би ме вратио у Нови Сад. Био је неумољив, и опет повисио глас: – Не долази у обзир! Куд би ме одвело да загледам у сваку карту, ваљда путници знају где путују. Уосталом, шта бих радио по мрклом мраку у шуми. Мислиш да би ти неко стао? Бива тако, али само у причи. Седи ту иза мене, прва станица је у Руми, па тамо гледај шта ћеш и како ћеш. То његово обраћање на „ти”, иначе уобичајено међу свакидашњим светом, баш ме је разљутило. Хтедох нешто да му узвратим, али онда помислих, чему двобој без пиштоља? То ми баш није било потребно, прошло је време Пушкина и Црњанског. А и противници су били чиста смејурија.

После шумских завоја изашли смо на раван пут, промичући кроз мала места са где-где упаљеним светлима. Још добрих пола сата клајцања у успаваном аутобусу вратило ме је мислима због којих сам погрешно возило: Приче се морају догодити да би потом биле измишљене. У неком часу пренуо ме је шоферов глас: – Рума. Пауза десет минута.

Нико осим мене није изашао. При изласку нисам му рекао ни реч, мада би му новогодишња честитка баш добро пристајала. Станични шалтери су били затворени. Само ми је дремљиви ноћни чувар рекао да први аутобус за Београд полази ујутру у шест, али могу возом, оним што долази из правца Загреба. Ако не касни, примиће путнике у Руми за пола сата. Срећом, од аутобуске до железничке станице није било далеко. Зачудо, ни воз није каснио, како год било ипак сам имао среће, ту бар нисам могао промаштити правац, за сат или два бићу у Београду. Ушао сам у воз, и сетио се како је неки писац, не памтим који, на питање шта је фабула рекао: „Фабула је улазак у ноћни воз”.

И заиста, у купеу који сам први отворио није било никога. Баш добро, био сам намеран да мало одспавам, сан скраћује пут. Али, још нисам ни сео, а за мнош је одмах ушао неки старији човек: – И ти до Београда? – упитао ме је, смештајући се насупрот мене, и одмах почео да прича. Његова два златна зуба мутно су свитнула под осветљењем. „Ти” са којим ми се обратио зазвучало је друкчије него возачево, готово фамилијарно, као да се одувек познајемо. – Да – одговорио сам кратко, са мишљу да тиме довршим наш разговор, јер сам се најпре загледао кроз прозор и у ноћна светла, а потом наслонио главу на узглавље седишта и склопио очи, што је био недвосмислени, неми знак: – „у реду је пријатељу, пусти ме да сада мало одспавам.”

Али, врага. Мом сапутнику је усред ноћи и те како било до разговора. Није био дремован, напротив, већ бодар и врло расположен за причу, у ствари, за дуги монолог који сам хтео-не-хтео морао да слушам. Испрчао ми је цео свој живот, готов за роман који он никада неће написати.

Мислим да та мала догодовина има везе са књижевношћу, ја и иначе волим аналогije, оне ми показују да свет није баш тако произвољан и бесмислен како нам се чини. Аналогije можда осведочавају постојање Бога, који, без икакве сумње, веома воли да прави укрштенице, а нама оставља да их испуњавамо својим животима. Књижевност јесте уочавање и описивање аналогija; прича је, као и живот, мање или више сложена укрштеница, сплет аналогija. Дакле, када почињете да се бавите књижевношћу, што јесте врста путовања језиком, ви вероватно имате неку представу где сте се заплутили. У међувремену, како у писању одмичете, видите да то писање врло лако изазива неспоразум, као онај мој са возачем аутобуса: – Еј, нисам тако мислио, еј, нисам то хтео – стално говорите. Стално нешто објашњавате, стално шаљете демантије и, најзад, у једном тренутку, када се вода погне до грла, пожелите да одустанете, јер то није оно што сте на почетку замишљали да јесте. Не, нисам хтео да вам се удварам (ко зна, можда и јесам!) и онда покушате да изађете из (књижевног) аутобуса.

Е, ту је разлика. Мислим, можете изаћи из аутобуса, али из књижевности врло тешко. Помишљао сам и на то, да све баталим. Али, шта бих онда радио? Да ли би ми остао иједан разлог да се не убијем, јер је писање, уз љубав, једини истински разлог да одложимо самоубиство. И тако се аналогija ипак наставља; стално слушам (читам) како ми други писци, у својим књигама, као ноћни путници, нашироко и надугачко излажу свој живот. Нећу да будем сасвим циничан, њихова прича уме да буде занимљива. Ако сте научили да слушате, свашта се може чути. Па сад, остаје нам да слушамо.

Јесмо ли се чули?

ИНТЕРВЈУ: МИХАЛ ХАРПАЊ, КОМПАРАТИСТА

Уметност превођења

Компаратиста Михал Харпањ, добитник Медаље културе за мултикултуралност и интеркултуралност, коју додељује Културни центар Војводине „Милош Црњански”, провео је на Филозофском факултету у Новом Саду цео радни век, од 1969. до 2013, прешавши пут од асистента до редовног професора. Као наставник, борио је и на другим универзитетима, у земљи и у иностранству...

– Привлачила ме је разноликост средине – открива нам професор Харпањ. – Друкчије је било предавати словачку књижевност у Новом Саду, а друкчије на Филолошком факултету у Београду, где сам сваког другог четвртка одлазио преко 30 година. Једно време, у првој деценији новог века, био сам такорећи путујући професор на релацији Нови Сад – Београд – Банска Бистрица, где сам шест година предавао словачку књижевност и теорију књижевности. Предавао сам и на Високој педагошкој школи у Сегедину, непуне две године, до почетка бомбардовања Југославије марта 1999, и на истуреном одељењу Педагошког факултета у Сомбору, у Бачком Петровцу. Али свугде сам се руководио начелом да наставник на факултету није ту себе ради, већ због студената. И студенти су то знали, осетили и поштовали.

● Радни век сте провели на релацији Србија – Словачка припадајући подједнако у обе културе што на крају и јесте крунисано наградом за интеркултуралност. Како себе доживљавате у том смислу?

– Припадам словачкој мањинској заједници која је у таласима насељава од половине 18. века доње просторе некадашњег Монархије и сместила се међу овдашњим живљем – српским,

Где год да сам предавао, руководио сам се начелом да наставник на факултету није ту себе ради, већ због студената. И студенти су то знали, осетили и поштовали...

мађарским, румунским у Бачкој, Банату и Срему, и касније међу хрватским у Славонији. Са собом су поред оно мало материјалних ствари понели језик, веру, обичаје, касније је за њима долазила култура и школство: свештеници и учитељи. Моје родно село је Кисач, у близини Новог Сада. У време мога детињства, па и младости, у Кисачу је преовладало словачко становништво, са двадесетак српских староседелачких породица. Сви мушки чланови ових српских породица су говорили и словачки, али су се женили Српкињама из других села, из једноставних разлога: друкчија вера и ношња. Основна школа је била на словачком језику, али се сећам и да је мени у вишим разредима биологију предавала професорица из српске староседелачке породице.

Ово помињем као илустрацију да ми интеркултуралност била спонтана од раног детињства, мада се, наравно, тада са том речју никад нисам сретао. То се пробудило у наставку школовања. Спонтано сам се определио за гимназију у Новом Саду, у време када су средње школе биле строге и није било ретко да се разред због једног предмета понавља. За разлику за одликовања из Кисача, био сам врло добар, у четвртог разреда једва одличан, са тројком из математике. Једноставно, од почетка сам више био склон хуманистичким предметима и после гимназије сам уписао студије југословенских књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду – раз-

Фотом. Крајић

мишљао сам и о филозофији, али тада се она могла студирати само у Београду. Елем, већ као студент прве године сам почео да пишем књижевне критике у студентском часопису *Индекс*, касније у *Пољима*, па *Летопису Матице српске*. И то на српском, али скоро одмах и на словачком. Почео сам и да преводим са словачког на српски. При крају студија сам почео да се интензивније бавим словачком књижевношћу, и од 1967. године сам скоро редовно боравио у тадашњој Чехословачкој. Када сам касније о томе размишљао, схватио сам да сам ја, неформално, завршио друге универзитетске студије тамо, из савремене словачке књижевности и чехословачке науке о књижевности структуралистичке методологије.

● Српског читаоца ће сигурно занимати у којој мери Словаци познају српску књижевност?

– Српски писци, као и писци из осталих јужнословенских књижевности, превођени су на словачки језик, мада не у довољној мери – а та мера никад ни не може да буде довољна. У последње време преводима са мањих књижевности не погодују ни финансијски услови. Друга је ствар што је у Словачкој приметан недостатак зналаца српског језика. Од краја 19. века српску књижевност су на словачки преводили мањински Словаци, тако је било и у међуратном периоду, а то је карактеристично и за последње време. Не бих да наводим имена преводилаца и преведене наслове, јер то изискује озбиљније истраживање. А такво истраживање изискује и проблематика реципроцитета, са српског на словачки – са словачког на српски.

● У последње време сте пре свега посвећени преводилачком раду. Шта превођење књижевности значи за Вас? Шта тренутно преводите?

– Преводио сам поједине приповетке, студије, па чак и песме од најраније младости, али наставнички посао ми није омогућивао да се озбиљније бавим и преводом. После одласка у пензију имам више времена за превођење. Преводим прозу и књижевну теорију са словачког на српски. Највише сам преводио прозу Павела Виликовског, укупно 7 књига – две су још код издавача. У процесу превођења су сада и приповетке *Сажалјивост* добитника награде *Alasoft litera* за 2022. годину Станислава Ракуса, као и књига *Разлог за радост* добитнице ове награде за 2023, младе ауторке Соње Урикове.

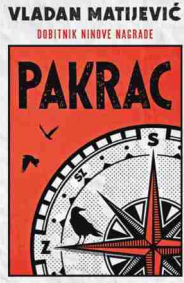
Зденка Валент Белић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Пакрац

Владан Матијевић
(Лагуна)

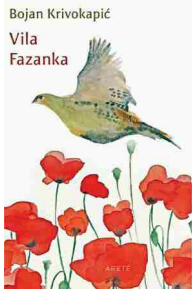
„Рат може пробудити зверско у човеку и са објављивањем мира не значи да је пробуђена звер чврсто застала. Учесник у рату испод коже можда и даље крвари због преживљених ратних траума, можда тражи и да се освети због својих рана. Можда и не прихвата да се рат завршио... У свету, где се ратови непрестано догађају, понеко се још и запита чему толика разарања, али скоро да нема бриге о људима који су преживели ратне трауме“, каже о свом новом роману Владан Матијевић. А како наводи Исидора Ђоловић, пишући о главном јунаку, ветерану минулих грађанских ратова, Матијевић више, прецизније и приповедном техником сугестивније него икад „скенира“ све аномалије данашњег друштва, пружајући дубинску, непријатну слику онога што нам се десило и што су последице. „Пакрац од првог поглавља дубоко узмирује“, упозорава критичарка...

Вила фазанка

Бојан Кривокапић
(Арете)

Главна јунакиња Кривокапићевог новог романа је седамдесетогодишњакиња којој се у једном тренутку, доласком у Вилу Фазанку, ту кућу на северу, отвара букет сећања, оних којих је свесна, али и оних за која је веровала да их је заборавила. Из скоро сваке од тих слика одмотава се клупко приче. А онда се око ње, главне јунакиње, полако окупљају други ликови, и кућа почиње да вибрира. Север равнице, ликови који се срећу и полако почињу да творе дом, документи времена која су им претходила, стварност каткад бистра, а каткад разливена као акварел, сновиђења, музика – све то чини свет овог романа. „Заинтригирани су ме мотиви куће, односно могућег дома, породице која искорачује из задатих норми и очекивања условљених културом и традицијом. Занимали су ме сусрети и судари, људи и њихови прича које носе као нарамак, сусрет равнице и приморја. Вила Фазанка је роман о љубави. Могао бих да набрајам: према себи, другоме, људима, животу. И још да додам: Упркос свему“, рећи ће Бојан Кривокапић

У Земљи
Фрање Јосифа
Љубомир Кораћевић
(КОВ)

Љубомир Кораћевић је одлучио да свог јунака одведе у Земљу Фрање Јосифа, ледени архипелаг који се налази на крајњем северу. Јер, како сам каже данас више нема оних пустиња у којима смо препознавали митска места из којих сте могли да осматрате свет тако што бисте се из њега издвојили. У том светлу одлазак на крајњи север где је све беспрекорно бело и кристално јасно испоставља се као једина могућност да човек покуша да оствари ову своју потребу. И зато се управо ту, у Земљи Фрање Јосифа, промишља о стварности коју живимо, еколошкој и кризи еколошке свести, али се проговара и о темама као што су биоинжењеринг, нова сексуалност... По оцени Жарке Свирчев, реч о искорак направљеном у пољу екофикције, док сам аутор каже да је све оно што у роману можда делује као фиктивно - заправо врло вероватно..

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
Хелсинки (1)

Владимир Пиштало

новембар 2023.

Приближавамо се Хелсинкију – рекао је пилот. - Поларна светлост је видљива са обе стране авиона.

Погледао сам. Нисам видео ништа.

Прошао сам кроз бездушну лепоту хелсиншког аеродрома. Сврестио сам у тоалет. У тоалету су цвркулале птице.

Сачекао ме је возач. Браве су биле окружене плавим светлом.

- Која су ово кола? – упитао сам.

- Мерцедес ес5 – одговорио је. - Потпуно електричан.

Град је био празан у десет. Трамваји су били стари што је знак доброг укуса. Клизили смо кроз ноћ.

- Знате ли име мог хотела?

- Сада сте у Финској. – рекао ми је. -Нема потребе да бринете. Врата хотела Соло Сокок су се отворила према мени.

Хотелска соба је била пародија интимности, универзални дом. Брошуре су објашњавале шта овде могу да урадим за један дан. Могу да одем у Талин. Лепо, али онда не бих видео Хелсинки.

- Шта ћу ја у овом граду да једем?

Није свануло у шест. У седам ни звука. Свануло је у осам.

На доручку је било двоје мршавих Африканаца и жена округлих очију. Доручковао сам оне њихове ражене хлебове и салату од туне и чај. Није ми се излазило. Јутро је личило на смак света. Ваздух је био боје кромпира. Утоплио сам се. Горело је светло иако је био дан. Овако су изгледала сарајевска јутра када сам био мали.

Жена на рецепцији се осмехнула:

- Баш добро што је време лепо. Можете да шетате.

Могло је да буде исмрзнуто и кишно.

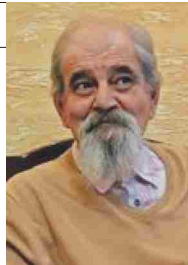
- Све ти је то релативно, мој Алберте.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Слава тумачењу књижевности

„Стереографски простори писања“, Снежана Савкић (Службени гласник, 2023)

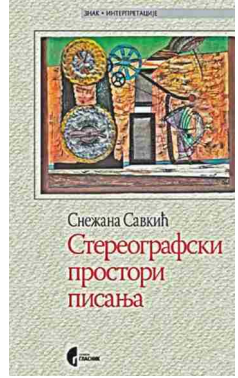
Пише: *Милан Р. Симић*

У рукопису насловљеном „Стереографски простори писања“, Снежана Савкић је својим текстовима успешно протумачила садржаје прозног изказа неких од најзначајнијих писаца наше књижевности који су на посебан начин осмишљавали своје књижевне светове и изказали доживљај књижевности које носе у себи, чију је рецепцију и модернитет код нас тако неодољиво пренео и уцепио у ванредној оригиналности своје уметничке имагинације и Милорад Павић, један од наших најстваренијих прозаиста. И књиге осталих писаца, којима ауторка поклања пажњу у својим огледима и студијама, таквог су садржаја да треба бити кадар издржати читање и разумети симболе порука, одолети књижевним укрштеницама, енигматикама, шемама лавирината. Или немоћно, како мудри кажу, сести душом на кандило. Јер (Павић, Дамјанов, Пајић...) непрекидно преплићу елементе реалног и фантастичног, чинећи реално фантастичним а фантастично реалним (као и многи други писци, али ни приближно на њихов начин). У том преплитању ових структуралних садржаја лежи сугестивна драж књига које ауторка вешто тумачи. Стварност у овим рукописима умерена је у свет поетске симболике и вишезначајног моћ Језика, па је тако њена приповедачка интонација добила импресију свереалног али и свевидљивог. На њихова успешна поигравања у роману, причама, све време маштовитија читалац као да се у патразици за обрнутим смислом успеле књи-

живне игре аутора о којима је у књизи реч. Сада морамо да се сетимо непоновљивог Умберта Ека који је говорио „како постоје две врсте писца: они који се обраћају својој циљној групи и они озбиљни, који праве своје читаоце“. Дефинитивно, ауторку ове успешне збирке огледа интересују писци који праве своје читоце. Све нам се чини да су најуспелији у томе управо поменути Павић, Дамјанов, Пајић. За њихове књиге можемо рећи да су обликоване и као својерсни поетски сановници који уједињују и обједињавају скривено присуство времена у свему (по том питању подједнако су успешни), његово свеприсутство, истину његовог круга, као што је истина јединства круга, нпр. рађања и умирања. Њихови прозни записи сатворени су од ниске експликативних слика, час халуцинантних, час медитативних, успешних по својој афективној обременености и преплитању свега онога на шта романописци упућују имагинацију. Њихова приповедања ниједног тренутка не одбацују сопствене слике, слике које творе, таложје и улачњавају, али и усложњавају покретљиво значења тако да се од читалаца просто захтева да се изборе и са ре-

ченицама које су од првог до последњег слова, односно тачке, испуњене прегустим смисловима. Ауторка студиозно наводи примере, много би нам простора било потребно да појаснимо где, како и на колико вешт начин то чини. Да не помињемо силне метафоре у записима које се пишчевим наумима непрестано распрскавају, а да све време Језик остаје у средишту њихових узбудљивих књижевних светова. Језик је оно што обогаћују, обнављају, истичу, и несебично, своја дознања деле са читаоцима. Битно је то да ауторка савршено успелим својим тумачењима приморава читаоце њихових романа да их поново ишчитавају.

Потпуној успешности збирке „Стереографски простори писања“ допринело је и трајно „присуство“ у њој слова о стваралаштву Саве Дамјанова, па тако и њега самог, било кроз истраживања и опажања ауторке, или његовог самог размишљања о књижевности каква је презентована у овој књизи. Дамјанова, моћног истраживача Језика и моћи писане речи, годинама кланови (не)писаца покушавају да склопе са светла главне позорнице наше књижевне зблике и незблике, али не успевају. Несхватљиво је (мада никада није касно), тек сада читам роман „Истраживање савршенства“. Наравно, захваљујући Снежани Савкић која је својом књигом итекако допринела слави тумачења књижевности. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Шта би могло да пише у роману „Живот” или „Смрт”

Пише: Ђорђе Писаревић

Постоје књиге, углавном романи и новеле, које већ својим насловом, односно дужином и богатством исказа, готово да нуде одмах комплетан садржај и (све) одговоре, па наивни читалац може да помисли да је сам сиже наведеног романа готово непотребан, да је само украс и да га и не треба читати. На пример, „Душе се купају последњи пут” поетичног фантастичара Милорада Павића, „Ако једне зимске ноћи неки путник” постмодерног Итала Калвина, „Последњи дан на смрт осуђеног” духовно, социјално и политички активног Виктора Игоа, „У мрачној шуми тајанственој као време” песника у прози раскошног дара Томаса Вулфа, „Високо подигните кровне греде, тесари” култног Селиндера, или још богатији исказ монструозно и барокно духовитог Раблеа, повест из баш далеке 1532. године „Страшна и ужасна дела и подвизи прослављенога Пантагруела, краља Дипсода, сина великог дива Гаргантуе”.

А шта тек рећи о називима романа који се састоје од имена: Моби Дик, Тарзан, Лолита, Давид Коперфилд, Оливер Твист, Френи и Зуи, Силвија и Бруно, Велики Мон, Ана Каренина...

Наравно да је у питању замка писца, и наравно да, на основу самог наслова који је толико обећавао, комплетно задовољство без читања саме приповести није могуће. Можда се истина заиста крије у малим стварима, али да би стигли до естетске и значењске вредности „Записа Малтеа Лауридса Бригеа” морате прочитати књигу, јер никад без тога нећете осетити духовни свет који нуди чудесни геније Лиркеа, а пропустићете језу коју може да осети само онај ко ухвати и спозна слику у којој пас скаче раздраган препознавајући појаву духа свог невидљивог, мртвог газде, док згранути, ужаснути гости окупљени око трпезе тихо срчу супу док им сребрне кашике звецкају о порцуланске тањире у дрхтавим рукама.

Други (велики) писци, опет, самоуверени и сигурни у снагу својих исписаних страница, и не покушавају да замаскирају и камуфлирају тајне мале и велике универзуме из свог

чаробног ковчега-вилајета које нуде читаоцима. Они наслов, баш као украсну етикету на теглици за думст и туршију, дакле основну информацију, само залепе – краставци, пекмез, паприка, маслинке – па онда добијемо „Чаробњака” Џона Фаулса, „Месечаре” Хермана Броха, „Убик” Филипа К. Дика, „Парфем” Зискинда, „Пацоловца” Грина, „Шалу” Кундере, „Ревизора” Гогоља, „Соларис” Лема, „Хобита” Толкина, „Уликса” Џојса, „Глад” Хамсуна, Шекспировог „Хамлета”, „Кугу” Камија, „Школице” Кортасара, или читаву демонско-депресивну франшизу модерних времена Франца Кафке оличену у „Преображају”, „Процесу”, „Замку” и „Америци”, делима које су читаоци 21. века на тренутак одложили у складиште „Ах, сећам се...” али ће оне ускоро да им се врате умножена и мултипликоване. Желиш ли да сазнаш о чему се заиста говори, шта је то писац хтео да каже, е па друже, мало се потруди, лампу упали и подеси, па полако: читај редом и не дремај!

И хајде сада, да будемо искрени, да ли би се нешто велико и битно променило да је наслов неког романа, уместо хипотетичког и транспарентног „Живот”, заправо „Једна нова животна честица на планети Земљи, весела, дуготрајна и бескрајна”? Што је још и безболно, безбрижно питање уместо оног које би гласило, а било замена за имагинарни роман капиталног назива „Смрт”: „Тужна приповест о јунаку који се храбро борио, хиљаде запрета савладао, а онда га је време сугитло, па је, као и сви остали јунаци, умро и ником ништа”?

Опет, признајмо, да ли се неко сећа да се неки писац толико занео па да је својој књизи дао назив „Живот”, или „Смрт”. Да се претпоставити да, као људске јединке, индивидуалности, имамо бар толико пристojности и достојанства, па да оваквим претенциозним насловима не би оптерећивали судруге и сапутнике уз које проводимо додељено нам време. То су, ипак, личне ствари са којима свако мора да се избори за себе. Приватно - не дирај!

Уколико је тако, једноставније је да (наше) књиге почињу са оним „Опсе урон а time...” и сличним модалитетима, а да се завршавају, ако бог да, са оним „и живели су дуго и срећно до краја својих живота”. И опет, да ли разговарамо о окончању живота, или окончавању романа и има ли уопште разлике? ■

СЛУЧАЈ АЛЕКСАНДАР ТИШМА (1924 - 2003)

Век између живота и безнађа

Владислава Гордић Петковић

„Александар Тишма уписао је свој завичајни град Нови Сад у светску књижевност а ипак увек чезнуо за тим да провинцији умакне. Космополит у духу, којег је историја умало присилила на предају”, написала је Илма Ракуза о великом писцу који је, као и његови јунаци, разапет између воље за животом и потпуног безнађа, између грубости и пасивности.

Завичајни град чува сећање на Тишму у анегдотама и записима савременика, у својој топографији; сећање се чува у сабраним делима, која излазе у Академској књизи од 2010. године, али и оснивањем фондације „Александар Тишма”. Једна од најважнијих њених активности је додела Међународне награде за књижевност „Александар Тишма”. До сада су лауреати били мађарски писац Ласло Дарваши и наш Давид Албахари, у конкуренцији више десетина светски признатих аутора из Румуније и Финске, Француске и Србије, Хрватске, Пољске, и низа других земаља; многи од такмаца могу се похвалити хибридни идентитетом који суочава обичаје и културе како је то чинио Тишма.

Тишмина дела рашчлањују историјску и идеолошку истину, проблематизују провизорност идентитета и националне припадности, посредују искуство насиља, смрти и етичког конфликта. Тишма је писац чија се проза мора читати полако, тако што оклевамо пред сваком наредном реченицом, тако што се боримо са мучнином коју изазову форензички егзактни призори насиља, тако што трагамо за

расутом, безмало случајном али непоколебљиво присутном етиком и лириком. Тишмина јавна обзнана потребе за бескомпромисним исповедним огољавањем води усредсређењу на негативне емоције и мрачна стања психе. Ипак, не можемо олако закључити да је Александар Тишма хроничар насиља, декаденције и ништавила, јер његова посвећеност ликовима – њиховој судбини и сећањима – мора да се суочи са амбивалентношћу њихових поступака и емоција. Јунацима је потребно време и душевна снага да увиде размере своје патње и страдања, они морају да реинституционализују бол, мржњу и злопамћење и зато је долазак до негативне реакције или негативне мотивације често раван катарзи. И негативно осећање, наиме, превазилази амбивалентност и безизлаз који она ствара.

Тишма је био писац тешких и мучних љубавних опсесија. Главни јунак романа *За црном девојком* тајанствену Марију с којом је провео једну узбудљиву ноћ покушава да пронађе највише зато што је она предмет његове снажне, нарцисоидне сексуалне жеље; трага за њом, покушавајући да рекреира чулно искуство. Главном јунаку *Употребе човека* у заједничком животу са женом смета то „што се њена личност проширује даље од тог познатог тела”. Марија живи у сећању приповедача захваљујући телу-територији које никад поново није освојено.

Извесна опрезна грубост и груба опрезност очитују се у Тишминим сусретима са Другим и страним: то најбоље показују његови путописи, и нерафинирана директност са којом описује друге културе и њихове рутине. У Швајцарској види „шкрту смишљеност”, у Паризу га школе мисли о томе шта би било да је у тај

град стигао на самом почетку свог сазревања, у Пољској у самом дочеку који му је приређен види „трагове националне скупности, амбициозне преорганизованости”; примедбе какве би изнео ситничав и надмен посетилац Тишма употпуњује проницљивошћу оног ко се хладно и прибрано суочава са новим. Према Будимпешти, која му није нова, има нејасан однос: „Она ме је, зеленог, обликовала, али ми је, незадовољном, показала пут у даљину. Та даљина је нужно била пројекција ње, али не она сама.” Даљине су изазовна тема у путопису о Америци: „Питао сам се није ли баш саобраћај, смисао за његово унапређивање, омогућио мобилност Америке, њену

готово нервозну потребу за покретом, за променом, која ју је повезала у овако разуђен и живал организам?”

„Увек ме растује када неким ратовима додају такозване обавезне епитете, да је овај или онај рат, рецимо, праведан, нужан, уместан или неизбежан”, написао је Ласло Дарваши. Тишмин простор ерудиције и имагинације несводив је на епитете. И поред тешких тема, његова књижевна земља је место читалачке страсти и среће. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Сећање

Јоан Баба

Из ауле Лиманске академске пијаци Хармоника уздиже песму „Тамо далеко...” У небеса слушају Мика Заза и Марковићан А доле се жеже следбеници Ја и Перо Зубац

Суморно је дно овога света Где невидљиви за крај увета У рукама држи кукач за живе фигуре Док је ведро небо са прозирним очима Примлио новог госта у башти Божијој

Са доње трибине и Матице српске Избеглица из Сарајева ка Берлину Судбином гнаних обасјан Из једног века у други Отишао је Стеван Тонтић као јагње Са три тачке живота на рамену Да поново пева и тамо у небеса

Песник више није под опсадом Утекао је из очију метака Одлетео је ка новом јату Са којим се природно уродио И сада од горе говори разговетно Кроз одјек звона Као са неког видео-бима

Са визијом гатара Баца семе из баште Јована Дучића Да полети и никне у васиони У облику светог крста живота Да „Тамо далеко...” расте у бесмртност Као *Perpetuum mobile* у Саду Новом

Из рукописа

